

בענין מצוות לימוד תורה בלימוד עברית¹

האם בלימוד השפה העברית מקיימים מצוות תלמוד תורה? לכאורה נראה שזה לא חלק מתורה שבכתב ושבע"פ ואין בלימוד השפה כלל מצוה, אלא לימוד השפה העברית הוא רק כשאר חכמות שהם רקחות וטבחות ללימוד התורה. ואמנם השפה העברית מאוד נצרכת לכל לומד ולכן צריך ללמוד אותה, אבל לכאורה אין בלימודה גדר לימוד תורה.

ראיות שיש מצוות ת"ת בלימוד עברית

הרמב"ם בפירושו לאבות (פ"ב מ"א) כותב: "אח"כ אמר שצריך ליהזר במצוה שיחשב בה שהיא קלה, כשמחת הרגל ולמידת לשון הקדש, כמצוה שהתבאר לך חומרתה שהיא גדולה, כמילה וציצית ושחיטת הפסח". מבואר מדבריו שיש בלימוד העברית מצוה בפני עצמה.

העובדה שישנה מעלה בלימוד העברית מבוארת כבר בתוספתא בחגיגה (פ"א ה"ב): "קטן שאין צריך לאמו חייב בסוכה... יודע לדבר אביו מלמדו שמע ותורה ולשון קודש". מבואר בתוספתא שיש לאב ללמד את בנו לשון הקודש. האם אפשר להכריח שזהו חלק מחובת האב ללמד את בנו תורה? נראה שאין הכרח להבין כן. אפשר לומר שהסיבה שצריך האב ללמד את בנו היא מפני שיש בלימוד עברית מצוה, כמו שכבר הוכחנו מלשון הרמב"ם, שברור הדבר שיש בזה לפחות מצוה, אולם שאלתנו האם יש בזה משום לימוד תורה.

נראה להוכיח שאין זו מצוה בעלמא אלא זה חלק ממצוות תלמוד תורה, מדברי הגר"א בביאורו לשו"ע. הרמ"א (יו"ד רמה, ח) מביא להלכה שאב צריך ללמד את בנו בגיל שלוש כ"ב אותיות. הגר"א שם (ס"ק יט) מביא שהמקור לזה הוא המדרש תנחומא, שדורש עה"פ "שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל, ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קודש הלולים", שאביו מקדיש את בנו לתורה מגיל שלוש. יוצא להדיא מדברי הגר"א, שעצם זה שהאב מלמד את בנו את אותיות הא"ב, זהו לימוד תורה, שכן מפורש בתנחומא שאביו מקדישו לתורה. וראיה זאת הביא בשו"ת תשובות והנהגות (יובא להלן).

1. עי' בספר שורשי לשון הקודש בתחילתו שעמד בזה, ועי"ש באורך בדברי הראשונים בדבר מעלתה של לשון העברית - אף אם אינה כחלק ממצוות לימוד תורה. [י.ה.]

ובספר פתחי תורה הביא מהילקוט תהילים (אות תתלא) ראייה לזה: "מזמור לאסף וגו' כשנגלה הקב"ה על אברהם אבינו.. א"ל חייך כשם שאתה יושב ואני עומד, כך עתידין בניך בני ג' שנים ובני ארבע שנים לישב בבתי כנסיות ובתי מדרשות". מבואר שגם בני שלוש שלומדים רק אותיות, יושבים בבתי כנסיות ובתי מדרשות כמו שאר הלומדים.

ואולי יש להזכיר כן גם מהספרי בפרשת עקב: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה". הפס' "ולמדתם אותם את בניכם" הוא המקור לכך שהאב חייב ללמד את בנו תורה (קידושין כט ע"ב), ומבאר הספרי איזו תורה הוא מלמד את בנו - קודם כל את אותיות הא"ב, ואח"כ את שאר חלקי התורה. מבואר שזה חלק מעצם החובה ללמד את בנו תורה.

וכך הביא בספר בתורתו יהגה, שאמר לו הגר"ח קנייבסקי שיש בלמוד עברית משום מצוות תלמוד תורה. וכך עולה כבר מדברי המהר"ץ חיות (יובא להלן), וכן כתב בספר ויואל משה במאמר לשון הקודש (אות ג), ועוד.

ביאור המצוה שיש בלימוד עברית

צריך לעיין למה לימוד עברית זהו חלק ממצוות תלמוד תורה, הרי לכאור' זה רק לימוד שפה ואין זה חלק מהתורה. ויש בזה שלושה ביאורים:²

א. השפה העברית היא השפה שבה נברא העולם, כמו שכתב הכוזרי במאמר שני, והרמב"ן בפירושו לתורה ועוד. וכן היא השפה בה נאמרו עשרת הדברות בהר סיני, כמו שכתב הגר"א באדרת אליהו. ויש בשפה הזאת קדושה, כמו שמאריך היעב"ץ בספרו מגדל עוז בחלק עליית הלשון, ויש רמזים וסודות בשפה ובאותיות כמבואר בספרים. א"כ שפה זו אינה רק מכשיר ללימוד התורה, אלא אפשר לומר שהיא חלק מהתורה, וכשנמסרה למשה התורה בסיני נמסרה לו גם השפה העברית על כל עומקיה ותכניה.

אולם יש פוסקים שכותבים במפורש לא כן, וסבורים שאין כלל קדושה בשפה מצד עצמה, כך כתב בשו"ת מתנות באדם (סי' יד),³ וכ"ה בשו"ת בית מרדכי (לרב מרדכי פוגלמן, סי' נא).

2. שני הביאורים הראשונים כתובים בקיצור בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד, סימן יז.

3. בשו"ת הצ"ח סי' קכב מצטט את דבריו, וכותב על מחבר התשובה רבי יוחנן טריוויש "הגאון הנודע".

ב. נ"ל שנכון לומר שלימוד עברית הוא מכשיר מצוה מוכרח למצוות תלמוד תורה. ויש כמה ראיות שמכשיר מצוה שהכרחי למצוה הוא חלק מהמצוה:⁴

1. שיטת המנ"ח היא שמצוות פרו ורבו מתקיימת בהולדת ילדים, כלומר רק עצם מציאות הבן והבת בעולם היא מעשה המצוה וקיומה. לפי זה הוא מתקשה בדברי התוס' (בבא בתרא יג ע"א ד"ה כופין) איך הציעו שיהיה מותר לחציו עבד חציו בן חורין לבוא על בת חורין מדין עשה דוחה ל"ת, שיבוא עשה של פו"ר וידחה ל"ת של לא יהיה קדש, הרי קיום העשה של פו"ר הוא רק בלידה, ואילו על הלאו יעברו כבר בשעת הביאה. ונשאר המנ"ח בתמיהה.

ונראה לתרץ, שמעשה המצוה הוא הולדת הילדים, אבל הביאה היא הכשר מצוה הכרחי, וגם הכשר מצוה יש בו דין עשה דוחה ל"ת, כמבואר בפסקי התוס' (זבחים ס' ט). ובאמת גם מעצם הדין של פסקי התוס' שדין עשה דוחה ל"ת מתרחב גם להכשר מצוה, מוכח היסוד הזה שהכשר מצוה הכרחי הוא ממש חלק מהמצוה.

2. גם מדברי הרמב"ם מוכח דבר זה, שכך כתב בהל' ברכות (פי"א ה"ד):

כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה, וכל מצוה שיש אחר עשייתה צווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הצווי האחרון. כיצד, העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה או לולב או לכתוב תפילין, מפני שיש אחר עשייתו צווי אחר.

בפשטות, דברי הרמב"ם מורים שמכשיר מצוה שהוא הכרחי לקיום המצוה הוא חלק מהמצוה. וכך ראיתי שהוכיח מדברי הרמב"ם בספר בנין שלמה (להרב שלמה רבינוביץ, ס' יא).

א"כ לפי היסוד הזה מבואר כי לימוד עברית הוא חלק ממצוות תלמוד תורה, בהיותה מכשיר הכרחי ללימוד והבנת התורה.

4. ע"ע תרומת הדשן ח"א ס' קב. [י.ה.]

ג. אפשר לומר שיש הבדל בין מצוות תלמוד תורה לבין עצם התורה.⁵ וודאי שעצם התורה זה רק מה שניתן למשה מסיני, אבל מצוות תלמוד תורה כוללת בתוכה יותר, ומקיימים את המצוה גם בלימוד העברית.

אך נותר לנו ליישב את הדברים שפתחנו בהם, שמדברי הרמב"ם נראה שאין בלימוד העברית חלק ממצוות תלמוד תורה. וראיתי בשו"ת בית מרדכי (שם) שהביא מדברי המהר"ץ חיות שבאמת תמה על הרמב"ם, שהרי לימוד העברית הוא חלק ממצוות תלמוד תורה, ולמה הרמב"ם מגדיר אותנו מצוה מהמצוות הקלות. וביאר המהר"ץ חיות שאין כוונת הרמב"ם לעצם לימוד העברית, וברור הדבר שגם הרמב"ם סבור שעצם לימוד העברית הוא חלק ממצוות תלמוד תורה, אלא כוונת הרמב"ם לדיבור תדיר בשפה העברית, ועל זה אומר הרמב"ם שהווי מצוה קלה.

נפקא מינות

ויש מספר נפק"מ שצריך לדון בהן בעקבות מה שהתחדש שיש בלימוד עברית משום לימוד תורה:

א. נראה שגם אם נאמר שיש בלימוד עברית משום לימוד תורה, אדם שלומד עברית וכלל לא מודע לכך שזה חלק מהתורה, או שאין לו בזה כלל הכנה ללימוד תורה, אין הוא מקיים בזה מצוות תלמוד תורה, כיוון שקיי"ל שמצוות צריכות כוונה. והגם שבלימוד עצם התורה יש לדון האם מקיימים מצוות תלמוד תורה גם ללא כוונה, פה נראה לענ"ד שפשיטא שלא תתקיים המצוה ללא כוונה, כיוון שהעברית משמשת גם בתור שפה סתמית לדברי חול.

ב. יש לדון האם צריך לברך ברכות התורה לפני שלומדים עברית, בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' יז) נשאל שאלה זאת, וכתב שיש לברך ברכות התורה לפני שמלמדים עברית.

ובספר פתחי תורה (פ"א ציונים אות תלה) כתב להעיר על פסק זה, שכיוון שדנה הגמ' בברכות (יא ע"ב) על אלה חלקים בתורה מברכים ברכות התורה, והסיקה שמברכים על מקרא מדרש משנה ותלמוד, ולא כתבה שמברכים גם על לימוד האותיות, מוכח שאפילו אם נאמר שזה חלק ממצוות תלמוד תורה, לא מברכים על זה ברכות התורה. ונראה שלפי האפשרות שכתבנו בביאור האי דינא שיהיה בלימוד עברית מצוות לימוד תורה, והיא

5. כיוון זה שמעתי מהרב יוסף ויסברט.

שלימוד העברית הוא חלק מתורה שבכתב, אין קושייתו קשה. אמנם אם נאמר כמו המהלכים האחרים נראה שהקושיה נכונה. אולם לכאור' לפי האפשרות שהבאנו שלימוד השפה הוא הכשר למצוות ת"ת, גם לולי הקושיא מהגמ' בברכות פשיטא שאין לברך על כך ברכות התורה, כמבואר ברמב"ם בהלכות ברכות דלעיל שעל הכשר לא מברכים.⁶

ג. יש לעיין האם מותר ללמד גוי את השפה העברית, באופן עקרוני יש איסור ללמד תורה גוי כמבואר בחגיגה (יג ע"א). ממילא יש לדון האם לימוד עברית כלול בכלל איסור זה. בפשטות אם נאמר שיש בזה קיום מצוות ת"ת, לכאור' יהיה אסור ללמד גוי. אך יש מקום לומר שאין תלות בין השאלה האם יש בלימוד עברית קיום מצוות תלמוד תורה, לשאלה האם מותר ללמד גוי. יתכן שמ"מ אין איסור ללמד עברית לגוי, שכן אין היא עצם התורה, וגם אם מקיימים בלימוד זה מצוה של לימוד תורה, וודאי שזה לא עצם התורה ולכן אין איסור ללמדה לגוי.

ואולי זה תלוי בדרכים שהבאנו למעלה בביאור הטעם שיהיה קיום מצוות תלמוד תורה בלימוד העברית. לפי הדרך שהעברית היא חלק מתורה שבכתב אפשר לומר שיהיה איסור, ולפי הדרכים האחרות לכאור' היה נראה שאין איסור.

אמנם אפשר לומר לאידך גיסא,⁷ שגם אם אין בזה מצוות ת"ת, אסור ללמד גויים את לשון הקודש מפני שזה מוביל ללימוד תורה, ובכלל האיסור ללמד תורה גוי ישנו איסור לקרב את דברי התורה לגויים. וגדולי הדורות נשאו ונתנו בשאלה זאת האם מותר ללמד גוי את העברית.⁸

ד. לכאורה היה נראה בעקבות מה שהעלינו, שיהיה אסור ללמוד עברית במבואות המטונפים. לגבי עצם הדיבור בעברית במבואות המטונפים, מבואר בשבת (מ ע"ב) שמותר, אבל לגבי הלימוד יל"ע.

ה. שאלה נוספת שנראה לדון בעקבות הדיון שלנו היא, באדם שלומד על גרמי השמים, בשביל לדעת לעסוק בדיני קידוש החודש או בשביל לדעת את זמני היום ההלכתיים, או

6. אמנם אפשר לדחות שבברכות התורה הן לא ברכות המצוות אלא ברכות השבח, וכדברי הגר"ז המפורסמים, ולכן גם על הכשר ניתן לברכן. ואכמ"ל.

7. כך אמר לי גיסי ר' אבישי.

8. עיין שו"ת צ"ח ס' קכב, ובספר פסקים ותשובות ס' רמה אות כט.

עוסק במומי בהמה, לדעת הלכות קורבנות ובכורות⁹ וכד', האם מקיים בזה מצוות תלמוד תורה. לכאו' נראה שאין לזה קשר לעצם התורה, אולם וודאי מאידך גיסא נראה שאין בזה ביטול תורה שהרי זה נצרך ללימוד התורה. אולי לפי מה שביארנו שיש בלימוד העברית מצוות תלמוד תורה משום שהיא מכשיר מוכרח, או בגלל שמצוות הלימוד כוללת יותר מעצם התורה, ממילא גם בתחומים אלו שהלימוד הזה הינו מכשיר מוכרח לאותם חלקים מסוימים בתורה וא"א לעסוק בהם בלי להבין ולהשכיל בעניינים מציאותיים אלו, יש בלימודם קיום מצוות תלמוד תורה.

ניסינו להוכיח במאמר זה שיש בלימוד השפה העברית משום מצוות תלמוד תורה.¹⁰ איני יודע אם המסקנה המשתמעת מהמאמר היא המסקנה הנכונה. אבל פתחנו פתח והשתדלנו להעמיד את יסודי הדברים, ויבואו ת"ח וישלימו את המלאכה בעז"ה ויעמידו את האמת על תילה.

a050249941@gmail.com

---

9. עיין סנהדרין ה ע"ב שרב אומר שגדל שמונה עשרה שנה אצל רועי בהמה, כדי לדעת מהו מום קבוע ומה לא.

10. בריטב"א (ברכות יג ע"א) מובא בשם הראב"ד: "ואין אדם יוצא יד"ה והגית בו אלא בלשון הקודש". ופשטות דברי הראב"ד מורים שקיום מצוות תלמוד תורה הוא רק בעברית ולא בשאר לשונות. אמנם דבר זה מחודש, וראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקלז) שעמד על דברי הראב"ד הללו, וכתב שאין כוונתו לכל חלקי התורה, וודאי שאפשר ללמוד אותם בשפות אחרות, אלא כוונתו ללימוד תורה שבכתב, מפני שהמצוה לקרוא אותה כמו שהיא. והוכיח הבדל זה ממה שכתב הגר"ז בשו"ע הרב שמקיימים מצוות תלמוד תורה בקריאת תורה שבכתב גם בלי להבין, בשונה מתורה שבע"פ.